

Éric LE ROY DU CARDONNOY – Alexandra MERLE (eds.), *Les langues des Habsbourg. Un empire plurilingue à l'époque moderne*, Reims, ÉPURE – Éditions et Presses universitaires de Reims 2023, 294 s. ISBN 978-2-37496-187-3.

Kolektivní monografie *Les langues des Habsbourg. Un empire plurilingue à l'époque moderne* je v pořadí čtvrtá práce v kolekci *Studia habsburgica*, jíž vydává Editions et Presses Universitaires de Reims. Publikace navazuje na konferenci, jež byla uspořádána v roce 2019 na půdě německého institutu v Paříži a sešli se tam zástupci ze tří francouzských univerzit: Université de Caen-Normandie, Université de Reims Champagne-Ardenne a Université de Picardie Jules-Verne. Do sborníku však přispěli i historici a historičky ze Španělska, Maďarska, Rakouska nebo Portugalska a celkově se na autorství sborníku podílelo (mimo editorů) dvanáct autorů v jedenácti příspěvcích.

Recenzovaný díl kolekce si kladl za cíl představit vícejazyčnost na rozsáhlých habsburských územích (ať už pod vládou rakouské nebo španělské větve), ovšem teritoriálně žádný příspěvek nepřekračuje linii evropského kontinentu. S tématem mnohojazyčnosti jde ruku v ruce i samotné vydání knihy, která k čtenáři promlouvá hned v několika jazycích, je potřeba se vypořádat s angličtinou, němčinou a španělštinou, přičemž nejvíce příspěvků je publikováno ve francouzštině.

Publikace je rozčleněna na dva celky, první se zaměřuje na jazykovou výměnu mezi dvory španělských a rakouských Habsburků v období od Karla V. až po třicetiletou válku. Druhá část představuje problémy vládnutí v mnohojazyčné říši a to, jak se teorie lišila od praxe. Tento segment překlenuje delší časové rozmezí, tedy od Maxmiliána I. až po reformy Josefa II.

Tyto dva tematické celky předchází studie z pera Marie-Églantine Lescasse (Université de Caen-Normandie), která sledovala oddělení národních jazyků od latiny na konci 16. a na počátku 17. století. Ačkoli srovnávala Španělsko a německy hovořící země, dokázala najít paralelu mezi oběma jazyky, které se začaly vymezovat proti přejímání nových slov z latiny a valorizovaly tak lidové jazyky. Odpoutání se od románského vlivu však bylo v němčině pomalejší oproti španělštině, protože latina zde byla používána ve vědeckých textech i v administrativě.

Tematický celek používaných jazyků na habsburských dvorech otevírá Juan Carlos D'Amico (Université de Caen-Normandie) s otázkou, jestli byl Karel V. polyglot. Autor odpověď odkrývá postupně, když na pozadí historických událostí představuje Karlovy jazykové schopnosti v latině, kastilštině, italštině nebo němčině. K perfektnímu dorozumění se v cizích jazycích většinou panovníkovi pomáhali překladatelé, protože v důsledku rytířského vzdělání, kterého se mu dostalo, zanedbal studium jazyků. Dle autora ovládal dostatečně Karel V. pouze francouzštinu a kastilštinu.

Rubén González-Cuerva (Instituto de Historia, CSIC Madrid) staví jako protagonistku svého textu Marii Španělskou a její dvůr coby centrum španělského kulturního transferu ve střední Evropě. Teprve až s jejím příchodem do Vídně se upevnila španělština jako komunikační jazyk mezi oběma větvemi Habsburků. Císařovna dokázala svou mateřštinu šířit velice silně, a tak ze svého nejbližšího okolí němčinu zcela vyčlenila. Kromě jazyka však na dvůr přinesla i další kulturní prvky ze španělského dvorského prostředí, které měly kořeny v burgundské tradici.

Luis Tercero Casado (nezávislý badatel) navazuje na předchozí studii a také se věnuje užívání španělštiny na císařském dvoře, která i v polovině 17. století zůstávala hlavním komunikačním prostředkem mezi oběma větvemi habsburského rodu. Do popředí se však začala dostávat rovněž italština a postupně se stávala používanější než španělština, která ve střední Evropě nedokázala proniknout daleko za hranice císařského dvora. Což bylo znatelné i na zmenšující se španělské frakci. Čtenář se také dozvídá o neznalosti němčiny u diplomatů Filipa III., ač pro vyslanectví v Madridu byla znalost místního jazyka klíčová, recipročně to požadované nebylo.

Tuto problematiku rozebírá i následující kapitola. Tibor Monostori (Institute of History of Hungarian Academy of Sciences, Research, Centre of the Humanities, Budapest) hledá odpověď na otázku: Která řeč mohla v době třicetileté války zastávat funkci *lingua franca*? I on totiž ve svém výzkumu naráží na neznalost německého jazyka u Španělů, což se projevovalo mimo jiné i v armádě. Pro komunikaci mezi vojáky z různých jazykových prostředí se proto nejčastěji používala latina a italština, což byly jazyky používané hojně v této době i pro diplomatické jednání a mírové smlouvy.

Badatelská dvojice Rudy Chaulet (Université de Franche-Comté, Institut des sciences et techniques de l'Antiquité) a Laura García Almeida (Université de Poitiers, Institut des sciences et techniques de l'Antiquité) představila osobnost kardinála Antoina Perrenota de Granvelle (1517–1586). Jeho rozsáhlé jazykové dovednosti byly studovány v dochované korespondenci, jím zvolená řeč však nezávisela pouze na tématu sdělení, ale i na mateřštině nebo dalších jazykových schopnostech adresáta. Nejvíce využíval – kromě jeho první naučené řeči, a to francouzštiny – španělštinu, italštinu nebo němčinu. Mimo to dokázal komunikovat i v holandštině. Latinu užíval především k diskusím o vysoké politice nebo ve formálních dopisech a v církevních záležitostech.

Kristina Rzehak (Hochschule Bielefeld – University of Applied Sciences and Arts) ve svém článku rozebírá autobiografická díla Maxmiliána I. Habsburského a zaměřuje se na využití politizace jazyka. Císař si přál zapůsobit na co nejširší publikum, a proto používal lidový německý jazyk, avšak s předkládáním různých nejednoznačností. Pochopení textu bylo možné v několika úrovních, proto mohl každý čtenář vnímat knihu odlišně na základě svého vzdělání. Dokonce i sebe zobrazení nepředkládal jednoznačně, ale vždy

mělo splňovat ideální rysy panovníka: do protikladů se stavěla jeho velkolepá reprezentace moci a stylizace pokorné víry.

František Josef Kinský z Vchynic a Tetova je hlavní postavou ve studii Josefa Ernsta (Österreichische Gesellschaft für Sprache und Kultur – Wien). Hrabě Kinský byl v době Marie Terezie realizátorem reformy výuky cizích jazyků ve vojenské oblasti. Na důstojníky v mnohonárodnostní habsburské armádě byly totiž kladeny vysoké nároky na jazykovou vybavenost. Kinský ve výuce jazyků brojil proti memorování slovníků, a naopak byl zastáncem aktivního učení – tedy mluvení a překladů. Aktuálnost Kinského myšlenek dokládaly dotisky jeho děl ještě na konci 18. století a některé metody se využívaly až do zániku monarchie.

Text následujících stran se posunul od doby Marie Terezie i k vládě Josefa II. a představuje jazyk jako nástroj administrativy. Werner Telesko (Österreichische Akademie der Wissenschaften – Wien) v něm sleduje nesoulad mezi oběma panovníky, kdy vladařka podporovala výuku na školách v mateřských jazycích, a naopak Josef II. roku 1784 zavedl jako úřední jazyk němčinu. Tímto krokem ale nechtěl jednotlivá území germanizovat, spíše ho považoval za utilitární opatření pro efektivnější a plynulejší administrativu ve státě, jež chápal jako stroj. Jednalo se tedy o stahu větší centralizace a modernizace státu.

Poslední dva příspěvky se geograficky přesouvají ze střední Evropy na Iberský poloostrov a v prvním případě přímo do Katalánska 17. století. Mathias Ledroit (Université Gustave-Eiffel, LISAA-EMHIS) v první části studie představuje vývoj katalánského jazyka od nástupu Trastamarské dynastie až po ovládnutí španělského trůnu Bourbony a zdůrazňuje úpadek této řeči v době vlády Habsburků, kteří protežovali kastilštinu. Druhá polovina článku přichází s praktickým příkladem v podání tzv. Rady sto v Barceloně. Radní v oficiální písemné komunikaci s panovníkem používali katalánštinu, odpověď jim však přicházela v kastilštině, každá strana tedy používala svůj jazyk, ale s vědomím, že adresát bude schopný sdělení porozumět. Pozoruhodné však je, že doplňkové texty – jež provázely úřední listiny v katalánštině – byly psané v kastilštině.

Poslední vhled do jazykové praxe přináší Paula Almeida Mendes (CITCEM, Universidade do Porto) z portugalského prostředí. Kulturní transfer s jediným sousedem je zde sledován na příkladu literatury. Začátek španělského vlivu autorka uvádí již na počátku 16. století, kdy v Portugalsku cirkulovaly hlavně španělské překlady z řečtiny a latiny, dalším impulzem pak byl příchod španělských princezen na portugalský trůn v průběhu 16. století. Nelze tedy mluvit o tom, že by recepci španělské literatury zapříčinil příchod habsburské dynastie do země v roce 1580 a nejspíše ani nepřekvapí, že v tomto prostředí dokonce byly tištěny knihy ve španělském jazyce.

Přínosem publikace je zajisté sledování kulturního transferu mezi oběma habsburskými dvory, ale ukazuje se, že šlo spíše o jednostranný proces, protože Španělé se německy neučili.

Problém s domluvou byl řešen i v oblasti vojenství a nebylo jednoduché nalézt *lingua franca* pro všechny zúčastněné, a to ani v monarchii Josefa II. Kolektivní monografie z kolekce *Studia habsburgica* přináší multidisciplinární pohled jak na dvory Habsburků, tak i na složitost správy a vlády na mnohojazyčném území v průběhu tří století. Geografický záběr příspěvků se spíše zaměřuje na Pyrenejský poloostrov a střední Evropu, bohužel se zde však čtenář nedozví o jazykové praxi na územích se slovanským jazykovým základem, jež také byla součástí habsburských držav. Nicméně i přesto je sborník poučným a přínosným vzhledem do jazykové každodennosti raně novověkého světa.

Mgr. Veronika Hřebíková

Ústav historických věd, Fakulta filozofická,

Univerzita Pardubice

veronika.hrebikova@student.upce.cz